

A Maros és a Körösök folyóvölgyeinek természeti állapota; védelmi javaslatok

Sárkány-Kiss Endre - Macalik Kunigunda

Abstract

Natural condition of the Maros and Körös Rivers' Valleys; some suggestions: Based on the researches performed on the Mureş/Maros and Criş/Körösök rivers between 1991-1999, we have identified the natural and semi-natural areas, needing protection. We have also proposed a Red List for the Criş Rivers' Valleys.

Thus we recommend that the valley of Mureş/Maros and of Crişul Negru/Fekete Körös should be declared as ecological corridors. In their actual state these rivers cannot perform this role all along their length. After a proper rehabilitation, the Mureş/Maros and the Crişul Negru/Fekete Körös would assure a more efficient link between the Körös-Maros National Park from Hungary and the Carpathian regions (Apuseni Mountains, East- and South-Carpathians) from Romania.

Bevezető

A szolnoki Tisza Klub és a marosvásárhelyi Pro Európa Liga szervezésében egy magyarországi és romániai kutatókból álló munkacsoport 1991-1997 közti időszakban felmérést végzett a Tisza erdélyi mellékfolyóin (Maros, Szamos, Fehér-, Fekete- és Sebes-Körös, valamint Berettyó) a forrásoktól a beömlésig.

Eredmények

Az expedíció típusú vizsgálatok során betekintést nyertünk ezen folyók antropogén változásaiba. A vízkémiai, botanikai és zoológiai kutatások alapján elkészítettük a folyóvölgyek elsődleges adatbázisait. Ezeknek szerves részét képezik a flóra- és faunalisták. Feltérképeztük a folyók természetes, természetközeli és degradált, szennyezett szakaszait. Kijelöltük az egyes folyókra legjellemzőbb indikátor fajokat és társulásokat. Az értékes tájak, sajátos, endemikus és ritka flóra- és faunaelemek és társulások alapján megneveztük a védendő területeket, felhívtuk a figyelmet a terjeszkedő adventív flóra- és faunaelemek jelenlétére. A Körösök völgyére vonatkozóan kidolgoztunk egy Vörös Lista javaslatot is. A tudományos cikkek gyűjteményei folyamatosan jelennek meg a TISCIA monograph series köteteiben. Az összegyűjtött adatok alapján eddig elkészítettük a Maros és a Körösök kétnyelvű (román-magyar, magyar-román) népszerűsítő könyveket, melyek a szakkikkek alapján általános betekintést nyújtanak a folyóvölgyek állapotába. Ezeknek a köteteknek bevezető fejezetei ismertetik a két országban érvényes természetvédelmi törvénykezést, valamint a kezelési módokat, rámutatva arra a szükségletre, hogy hasonló területeket országhatároktól függetlenül hasonlóan kellene megvédeni és kezelni.

Javaslatok

A Tisza baloldali mellékfolyói melyek az erdélyi Kárpátokban erednek óriási vízgyűjtő területtel rendelkeznek, és változatos felszíni formákon haladnak át. A Körös-Maros Nemzeti Park szempontjából nagy jelentőséggel bír az a tény, hogy a Maros összeköttetést biztosít a Keleti és Déli Kárpátokkal, valamint az Erdélyi Szigethegység déli részével, a Körösök pedig az Erdélyi Szigethegység többi részével. Figyelembe véve a vizsgált folyóvölgyek állapotát és azoknak természeti adottságait, fontosnak tartanánk a Maros és a Fekete-Körös folyóvölgyeinek rehabilitációját annak érdekében, hogy ezek az ökológiai folyosó szerepét töltsék be, összekapcsolva a már létező Körös-Maros Nemzeti Parkot és a romániai oldalon létrehozandó Nemzeti Parkot a Kárpáti területekkel.

A Marost 766 km-es hossza eleve predesztinálja egy ökológiai folyosó kialakítására. A Maros középső és alsó szakaszán jelenlegi állapotában hiányoznak a folytonos erdők és a mezőgazdasági területek sok esetben a folyómeder határáig terjednek. A lecsapolások és az árvédelmi munkálatok megszüntették vagy elszigetelték a folyómedret az egykori ártértől, nedves területektől és érthetetlen okokból a töltések belső oldaláról is legtöbb esetben hiányoznak az ártéri berkek, ligetek, bokorsávok. Ugyanakkor a Maros mentén megmaradtak természetes és természetközeli állapotú értékes területek, mint pl. a Gyergyói-Medence tőzeglápjai, a Hévíz-Déda-i szoros, vagy az Arad környéki Csála erdő és a Bezdin-i mocsárerdő. Minimális ráfordítással és főleg megfelelő védelmi intézkedésekkel helyre lehetne állítani még néhány arra alkalmas ártéri nedves területet és a folyómenti ligeterdőket.

A három Körös közül a Fehér- és a Sebes-Köröst alkalmatlannak tartjuk egy ilyen funkció betöltésére, hiszen az antropogén változások mértéke olyan nagy, hogy ezt már csak óriási beruházásokkal lehetne helyreállítani. A Fehér-Körös hegyvidéki szakaszán megkezdődött egy nagyméretű duzzasztógát építése, és a munkálatok jelenlegi fázisa is nagymértékben degradálta a területet. Ez a hegyvidéki szakasz igen rövid, és a középső- és alsó folyás mentén csak mezőgazdasági és lakott területek találhatók. A Sebes-Körösön ugyan kisebb méretű, de három duzzasztógát épült. A duzzasztógátak hidroenergetikai létesítményeket is magukba foglalnak, ennek megfelelően tíz méternél mélyebb tavakról van szó, amelyeknek partjai legnagyobb részükön betonozottak. Sajnos legtöbb esetben a duzzasztó tavak közt teljesen új, csatornaszerű betonozott medreket építettek ki. Ennek ellenére a Sebes-Körös völgyében is maradtak értékes területek, mint pl. a Körösrévi-Szoros és a Sebes-Körös vízgyűjtőjéhez tartozó Püspökfürdői hévízforrás is.

A Fekete-Körösnek aránylag hosszú a hegyvidéki szakasza, és ehhez kapcsolódik mellékfolyójának a Köves-Körösnek értékes völgye, valamint a Pontoskő-Sólyom (Petran-Şoimi) szoros. Az alsó szakaszon nincsenek nagy települések, minek következtében a víz szennyezettsége is kisebb, mint a többi Körös esetében. Komoly akadályt jelent az ökológiai folyosó szerepének betöltésében az a tény, hogy az alsó szakaszon épült árvízvédelmi töltések igen közel vannak a folyómederhez. Teljesen hiányoznak az ártéri területek, ami szükségessé tenné ezen hidrotechnikai létesítmények újratervezését legalább olyan mértékben, hogy az lehetővé tegye egy szélesebb hullámtér kialakítását, és a mezőgazdasági szempontból amúgy sem hasznos területek, akár a töltésen kívüliek elárasztságát is.

Románia területén a kialakítandó Körös-Maros Nemzeti Park keretein belül sürgősen intézkedéseket kell majd fogantatosítani, a már létező természetvédelmi rezervátumok hathatós védelmére és ökológiailag megalapozott kezelésére. Olyan értékes területek, mint a Körösrévi szoros (Defileul Crișului Repede), a Püspökfürdői hévízforrás (Izvoarele termale de la Băile Episcopopești), Robogányi hévízforrás (Izvoarele termale de la Răbăgani), Csépai halastavak (Eleșteele de la Cefa), Radványi erdő (Pădurea Rădvani), Bezdini tündérrózsás mocsár és ártéri erdő (Mlaștina cu nuferi și pădurea mlăștinoasă de la Bezdin) vagy a Csála erdő (Pădurea Ceala), védelme csak deklaráció szintjén létezik.

Ezen területeken jelenleg nincs hatékony természetvédelmi kezelés. A természetvédő társadalmi szervezetek, jóindulatú, de szakmailag megalapozatlan kezelési tevékenysége, gyakran a védendő értékek ellen fordul. Így például a Püspökfürdői hévízforrásban a hévízi tündérrózsza (*Nyphaea lotus v. termalis*) védelme céljából már 1967-től napjainkig többször kézi gyomlálással eltávolították el a különböző adventív vízinövényeket (*Myriophyllum brasiliense*, *Ambulia heterophylla*, *Cabomba caroliniana*). Az 1999-es megfigyeléseink viszont rámutattak arra, hogy az ősszel végzett gyomlálás, amikor valóban nagy részét eltávolították a *Cabomba caroliniana*-nak, azzal járt, hogy az ugyancsak itt élő endemikus bordás toronycsiga (*Melanopsis parreyssii*) állományának több mint 50%-a szintén a szárazra került és elpusztult.

Az 1973-74 és az 1974-75-ös telek idején fogantatosított intézkedések sem voltak mentesek a nem óhajtott kártételektől. Mindkét tél alkalmával leeresztették a tó vizét, elpusztultak ugyan a nemkívánatos, adventív elemek, mint a *Ceratopteris thalictroides* és a *Sagittaria subulata*, de megtizedelődött a szintén itt élő endemikus alfaj a *Scardinius erythrophthalmus racovitzai*.

Ezek a példák is arra utalnak, hogy égetően sürgős a Körös-Maros Nemzeti Park kialakítása a romániai területen is, amelynek igazgatósága a szakemberek széleskörű konzultálásával és megfelelő személyzettel képes lehet ezeknek a felbecsülhetetlen értékeknek a védelmére.

Irodalom

- Hamar, J., Sárkány-Kiss, A., eds., 1995 - The Maros/Mureş River Valley. *Tiscia - Monograph series*, Szolnok - Szeged - Tg.Mureş, pp. 253
- Sárkány-Kiss, A.,(ed.), 1983, *Marisia*, 11 - 12, *Studia scientiarum naturae*, 1, Tg.Mureş.
- Sárkány-Kiss, A., Hamar, J., eds., 1997 - The Criş/Körös Rivers' Valleys. *Tiscia - Monograph series*, Szolnok - Szeged - Tg.Mureş, pp. 397
- Sárkány-Kiss, E., Hamar, J., Sîrbu, I., 1997 - Starea ecologică a râului Mureş / A Maros folyó ökológiai állapota. *Fluvii Carpatorum*, Ed. Tisza Klub & Liga Pro Europa, Szolnok, Târgu Mureş. pp.194
- Sárkány-Kiss, E., Sîrbu, I., Kalivoda, B. eds., 1999 - A Körös-medence folyóvölgyeinek természeti állapota/Starea naturală a râurilor din Bazinul Crişurilor. *Fluvii Carpatorum*, Ed. Tisza Klub & Liga Pro Europa, Szolnok, Târgu Mureş. pp. 295

Author's address:

Sárkány-Kiss Endre - Macalik Kunigunda
Babeş-Bolyai Tudományegyetem,
Ökológiai Tanszék, Kolozsvár
Str.Clinicilor, 5-7, Cluj 3400, Románia
asarkany@biolog.ubbcluj.ro
maca@biolog.ubbcluj.ro